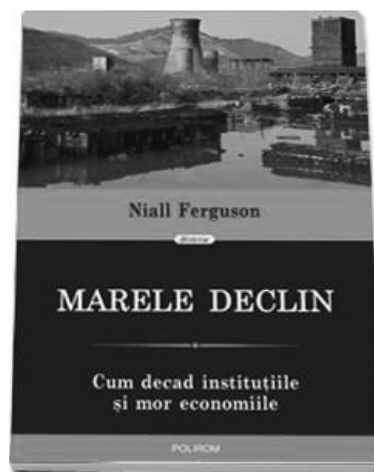

Niall Ferguson, *Marele Declin. Cum decad instituțiile și cum mor economiile*, traducere de Lucia Popovici, Iași, Editura Polirom, 2014, 154 p.

Scoțianul Niall Ferguson, profesor de istorie la Harvard University și în Cadrul London School of Economics, este unul dintre cei mai cunoscuți istorici contemporani, unul dintre puținii care reușesc să îmbine rigurozitatea științifică incontestabilă cu o certă popularitate (grație realizării a unei serii de cinci documentare difuzate de Channel 4). Din opera sa putem aminti printre altele „The Pity of War” (1998), „Empire: How Britain Made the Modern World” (2003), „Colossus: The Rise and Fall of the American Empire” (2004), „The War of the World: History’s Age of Hatred” (2006), „The Ascent of Money: A Financial History of the World” (2008) sau „Civilization. Is the West History?” (2011).

Prezenta lucrare, scrisă într-un stil accesibil marelui public, dar pe baza unei documentații temeinice, a apărut în 2013 în spațiul anglofon, iar în 2014 și în traducere românească. Sursele pe care le folosește Ferguson variază de la anchete statistice, repute lucrări de economie, drept, sociologie și, bineînțeles, istorie. Practic, cele patru capitole ale cărții prezintă o analiză compartimentată a ceea ce Ferguson consideră a fi declinul profund al lumii occidentale: primul capitol „Stupul uman” oferă o privire generală asupra rolului instituțiilor primate în ansamblul lor și a declinului instituțional general al lumii vestice, al doilea capitol „Economia darwinistă” se focalizează asupra a ceea ce Ferguson consideră a fi decăderea instituțiilor și practicilor economice în Occident, al treilea numit „Peisajul legii” descrie degenerescența dreptului, iar ultimul capitol numit „Societăți civile și necivile” prezintă declinul societății civile și în general a participării cetățenilor în sfera publică.

Teza centrală, care stă la baza acestei cărți și care este prezentată și în alte lucrări ale lui Ferguson, este aceea că instituțiile eficace sunt cele care au dus la succesul economic și politic al Vestului de la 1500 încoace. Adept, în linii mari, al liberalismului clasic și vorbind dintr-o perspectivă tipic anglo-saxonă, Ferguson consideră că până la urmă rolul instituțiilor este acela de a netezi cadrul inițiativei individuale și că majoritatea eșecurilor în dezvoltare ale multor state și imperii neoccidentale s-au datorat tocmai unei supradimensionări a aparatului statal, a suprareglementării și a unei pletoare legislative care nu-și găsea justificarea în nevoile reale ale societății. El amintește descrierea pe care o făcea Adam Smith în secolul XVIII „statului staționar” inspirat din China contemporană: „o țară odinioară opulentă care încetase să se mai dezvolte... Smith pune stagnarea pe seama «legilor și instituțiilor» defectuoase din China – in-

clusiv birocrăția.” (p. 19). Ferguson consideră că, în mod paradoxal, astăzi, Occidentul și mai ales S.U.A. corespund descrierii lui Smith.

Ideea enunțată în primul capitol „Stupul uman” este aceea că problema supraîndatorării publice din țările vestice are în subtext ruperea contractului social dintre generații. Practic, spune el, cheltuielile imense făcute de statele occidentale și nivelul imens al datoriei publice (peste 100% din P.I.B. în medie) aruncă achitarea notei de plată pe seama generațiilor următoare. Cu alte cuvinte, liantul solidarității între generații este rupt. Criza datoriei, crede Ferguson, ascunde problema mult mai adâncă a unui declin instituțional generalizat. Politicile fiscale iresponsabile ale statelor sunt regula. „Sistemul actual este, ca s-o spunem pe șleau, fraudulos. Nu există bilanțuri oficiale, exacte și făcute publice în mod regulat. Datoriile enorme sunt pur și simplu ascunse.” (p. 54).

Capitolul al doilea, „Economia darwinistă”, contrazice pe alocuri cu virulență ideea că recenta criză financiară s-a datorat „dereglementării piețelor” din vremea administrației Reagan. Ferguson crede că, de fapt, acea „dereglementare” a fost o iluzie și că statul a fost mai prezent ca oricând în funcționarea pieței de capital printr-un surplus de acte normative care nu-și aveau justificarea. Această implicare a statului, crede Ferguson, a sufocat ceea ce el consideră a fi funcționarea normală a pieței. El consideră că soluția ar fi revenirea mutatis-mutandis la un sistem „laissez-faire” clasic, similar celui victorian pe care-l evocă prin intermediul figurii finanțistului Bagehot.

În al treilea capitol, „Peisajul legii”, el constată starea deplorabilă a funcționării justiției în Occident, mai ales în S.U.A. Actualul sistem juridic american este sufocat, crede Ferguson, aidoma celui economic de un surplus legislativ de cele mai multe ori motivat politic (mai bine spus electoral) ori de interesele cât se poate de concrete ale membrilor sistemului. Ferguson nu ezită să afirme că s-a ajuns la o adevărată „dictatură a avocaților” care sunt și suprareprezențați în Congres (cam 40% din numărul aleșilor). Astfel, se legiferează acum nu în interesul social larg, ci în cel al membrilor sistemului, al avocaților care au ajuns să constituie o adevărată castă.

În sfârșit, capitolul „Societăți civile și necivile” constată scăderea dramatică a participării cetățeanului și treptata dezangajare și atomizare care se constată din ce în ce mai mult în cadrul societăților occidentale. Ferguson contrazice ideea că apariția internetului și mai nou a rețelelor de socializare a contribuit în mod decisiv la declinul societății civile occidentale. Oarecum previzibil, istoricul scoțian atribuie acest fapt tot intervenției excesive a statului în societate și a preluării de către acesta a unor funcții care aparțineau de regulă (în lumea anglo-saxonă mai ales) asociațiilor și cluburilor private: „Nu tehnologia, ci statul – cu promisiunea lui seducătoare de «siguranță din leagăn până în mormânt» – era adevăratul dușman al societății civile” (p. 127). Dezangajarea la nivel politic și scăderea dramatică a numărului alegătorilor este deja de multă vreme o realitate banală.

Previziunile lui Ferguson sunt sumbre. El nu crede nici în posibilitatea unui „deus ex machina” tehnologic (afirmând cât de supraevaluat a fost boomul I.T. din anii '90-2000) și nici într-o redresare economică miraculoasă în lipsa unei reveniri la vechea

tradiție instituțională occidentală care se confundă, de fapt, cu „statul minimal”. Ferguson prevede în condițiile probabile ale continuării actualului „curs” instituțional și economic declinul și mai accentuat al Vestului și creșterea sensibilă a ponderii „Restului” lumii în plan economic și politic. Mai mult, el nu exclude după 2020 în condițiile declinului imperial al S.U.A. chiar posibilitatea unor tulburări violente cu consecințe greu de anticipat.

Privind lucrurile dintr-o perspectivă critică, la adresa cărții lui Ferguson, teza sa, oricât de seducător enunțată, nu ne convinge. Dintr-o dorință, poate, de înțeles de a fi „contra curentului” și de a găsi explicații originale, el ignoră rolul malign al sistemului financiar american în declanșarea crizei. Poate fi o banalitate, dar este în același timp o realitate. Rolul instituțiilor în dezvoltarea Occidentului este, desigur, important, dar ni se pare totuși reducăționistă interpretarea lui Ferguson. Mult mai mulți factori au contribuit la preeminența de 500 de ani a Vestului. El ignoră pur și simplu faptul că existența unor aparate statale „supradimensionate” pe întreaga suprafață a Eurasiei era o necesitate pentru orice țară care nu beneficia de securitatea insulară a Marii Britanii sau de protecția a două oceane, cum era cazul S.U.A. (libertatea de alegere era mult mai redusă pe continent). De asemenea, perspectiva sa este mult prea îngust anglo-saxonă; civilizația occidentală se confundă la el cu cea anglo-saxonă, cititorul având deseori impresia unei minimalizări a contribuției Europei continentale la zestră acestei civilizații. Suntem, totuși, de acord cu Ferguson cu faptul că Vestul este în declin, însă considerăm că explicațiile cumva reducăționiste ale acestuia și crampornarea de anumite preconcepții ideologice reduc din forța analitică a unei cărți altfel remarcabil scrisă.

Adrian-Valentin MORARU